

УДК 338

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-2.30>

Дубинська О.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, оподаткування та економічної безпеки,
Донбаська державна машинобудівна академія

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті дано аналіз теоретичних та практичних підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки. Узагальнення підходів до трактування фінансової безпеки підприємства дало змогу виокремити статичний, ресурсний, функціональний, комплексний підходи. Дослідження сутності поняття «економічна безпека підприємства» дало змогу визначити такі підходи до розуміння її сутності, як стан виробничих відносин і організаційних зв'язків, за яких забезпечуються стабільність функціонування та прогресивний розвиток підприємства, і забезпечення умов збереження майна та комерційної таємниці. Запропоновано сутність фінансово-економічної безпеки підприємства розглядати через призму комплексного підходу, який об'єднує у собі статичний та системний підходи. Визначено, що підходами до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства є індикаторний, ресурсно-функціональний, програмно-цільовий та ризиковий. Досліджено, що набір показників оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства залежить від об'єктів захисту підприємства, виду його діяльності та сектору підприємництва.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, економічна безпека підприємства, фінансово-економічна безпека підприємства, рівень фінансово-економічної безпеки підприємства, рентабельність, платоспроможність.

ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ И ПРАКТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ОЦЕНКЕ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Дубинская Е.С.

В статье дан анализ теоретических и практических подходов к оценке уровня финансово-экономической безопасности. Обобщение подходов к трактовке понятия «финансовая безопасность предприятия» позволило выделить статический, ресурсный, функциональный, комплексный подходы. Исследование сущности понятия «экономическая безопасность предприятия» позволило определить такие подходы к пониманию ее сущности, как состояние производственных отношений и организационных связей, при которых обеспечиваются стабильность функционирования и прогрессивное развитие предприятия, и обеспечение условий сохранности имущества и коммерческой тайны. Предложено сущность финансово-экономической безопасности предприятия рассматривать через призму комплексного подхода, который объединяет в себе статический и системный подходы. Определено, что подходами к оценке уровня финансово-экономической безопасности предприятия являются: индикаторный, ресурсно-функциональный, программно-целевой и рискованный. Доказано, что набор показателей оценки уровня финансово-экономической безопасности предприятия зависит от объектов защиты предприятия, вида его деятельности и сектора предпринимательства.

Ключевые слова: финансовая безопасность предприятия, экономическая безопасность предприятия, финансово-экономическая безопасность предприятия, уровень финансово-экономической безопасности предприятия, рентабельность, платежеспособность.

RESEARCH OF THEORETICAL AND PRACTICAL APPROACHES OF ASSESSMENT OF THE LEVEL OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Dubynska Olena

The article is devoted to the study of theoretical and practical approaches to assessing of the level of financial and economic security. Generalization of approaches to the interpretation of the concept of "financial security of the enterprise" allowed to distinguish the following approaches: static, resource, functional, complex. The study of the essence of the concept of "economic security of the enterprise" allowed us to identify such approaches to understanding its essence, as the state of industrial relations and organizational relationships, which ensure the stability of the functioning and progressive development of the enterprise, and ensure the conditions of preservation of property and trade secrets. It is suggested to consider the essence of financial and economic security of the enterprise through the lens of a comprehensive approach that combines both a static approach (ie financial and economic security is considered as a state of ensuring the protection of the financial and economic interests of the enterprise) and a systematic approach (under which financial and economic security - it is a system of diagnostic, instrumental and control measures of a financial and economic nature). It is determined that approaches to assessing the level of financial and economic security of an

enterprise are: indicator (consists in establishing the level of financial and economic security as a result of comparing the actual indicators of the enterprise with indicators), resource-functional (involves determining the level of financial and economic security by evaluating the effectiveness use of financial resources), program-targeted (based on the integration of indicators that determine the level of financial and economic security based on methods of expert assessment), risky (consists in identifying the risks that affect the financial and economic security of the enterprise. It is researched that the set of indicators of estimation of the level of financial and economic security of the enterprise depends on the objects of protection of the enterprise, type of its activity and sector of enterprise.

Keywords: financial security of the enterprise, economic security of the enterprise, financial and economic security of the enterprise, level of financial and economic security of the enterprise, profitability, solvency.

Постановка проблеми. Діяльність підприємства знаходиться під постійним впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що призводить до певних трансформацій усіх аспектів його господарювання. Особливу роль у процесі ведення господарської діяльності підприємства відіграє фінансово-економічна безпека, метою якої є гарантування стабільності, прибутковості та функціонування підприємства, тобто створення необхідних умов, що забезпечують постійне зростання суб'єкта підприємства. Ефективність функціонування системи фінансово-економічної безпеки підприємства забезпечується її завданнями, серед яких: забезпечення ефективного використання економічних ресурсів, запобігання негативному впливу різноманітних чинників середовища функціонування, забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності, гарантування захисту інформації, охорони комерційної таємниці, досягнення безпеки та розвитку персоналу, захист інтелектуальної власності, матеріальних та фінансових інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства знаходять своє відображення у працях видатних науковців, серед яких: Н.А. Дехтяр, О.В. Дейнека [2], Л.В. Гнилицька [3], Г.В. Соломіна [4], О.В. Орлик [5], В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко [6], О.М. Губарик, І.К. Перехрест [7], Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В.В. Каркавчук [8], А.М. Вергун, М.М. Савченко, І.О. Тарасенко [9]. Зважаючи на вагомий науковий внесок у вибрану тематику дослідження, постійні трансформаційні процеси макроекономічного рівня та підвищений рівень ризиковості підприємницької діяльності зумовлюють актуальність аналізу питань оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних та практичних підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- уточнити сутність понять «фінансова безпека підприємства», «економічна безпека підприємства» та «фінансово-економічна безпека підприємства»;
- дослідити теоретичний базис оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства;
- визначити набір показників оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними PwC, у 2018 р. 48% українських підприємств постраждали від економічних злочинів та шахрайства, що на 5% перевищує показник 2016 р. Серед найпоширеніших економічних злочинів та шахрайств виділено такі, як хабарництво та корупція (23%), кіберзлочини (16%), незаконне привласнення майна (10%), шахрайство у сфері закупівель (10%), шахрайство у сфері оподаткування (7%). При цьому 12% респондентів опитування зазначили, що розміри їхніх фінансових збитків сягають від 1 до 50 млн дол. США [1] (рис. 1).

Для визначення сутності поняття «фінансово-економічна безпека підприємства» доцільно уточнити сутність основних його складників – фінансової та економічної безпеки підприємства. Визначення поняття «фінансова безпека підприємства» у науковій літературі визначається з позиції статичного, ресурсного, функціонального та комплексного підходів (рис. 2).

Тлумачення поняття «економічна безпека підприємства» розглядається науковцями за такими підходами:

- стан виробничих відносин і організаційних зв'язків, за яких забезпечуються стабільність функціонування та прогресивний розвиток підприємства;

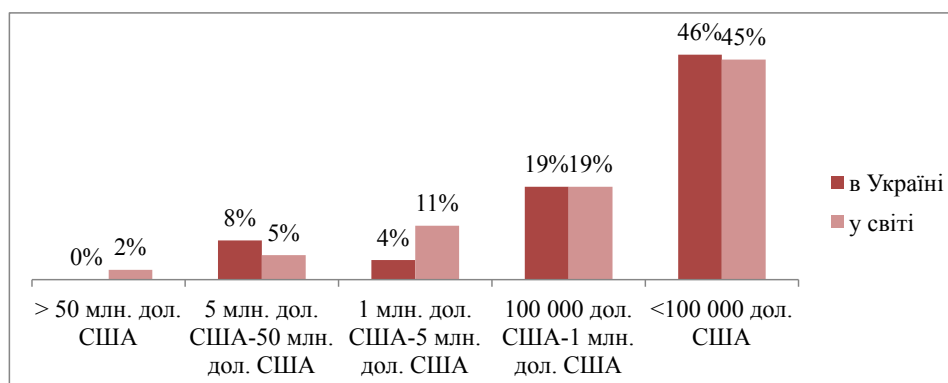

Рис. 1. Фінансові збитки підприємств унаслідок економічних злочинів та шахрайств у 2018 р.

Джерело: побудовано автором на основі [1]

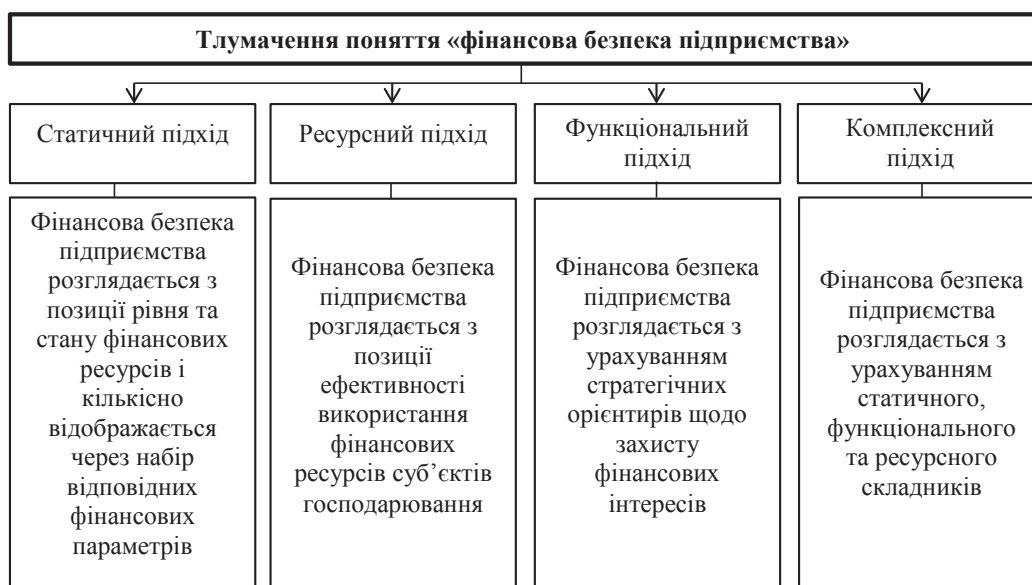

Рис. 2. Узагальнення підходів до визначення поняття «фінансова безпека підприємства» у науковій літературі

Джерело: сформовано автором на основі [2]

– забезпечення умов збереження майна та комерційної таємниці [3].

Як зазначають науковці О.М. Губарик, І.К. Перехрест [7], О.В. Орлик [5], фінансова безпека є основним складником економічної безпеки підприємства та впливає абсолютно на всі сфери діяльності підприємства.

Положення наукової дискусії щодо визначення поняття «фінансово-економічна безпека підприємства» наведено в табл. 1.

На нашу думку, фінансово-економічну безпеку підприємства доцільно розглядати через призму комплексного підходу, який об'єднує у собі статичний підхід (тобто фінансово-економічна безпека розглядається як стан забезпечення захищеності фінансово-економіч-

них інтересів підприємства) та системний підхід (за якого фінансово-економічна безпека – це система діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансово-економічного характеру).

Змістовний набір показників оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства визначається об'єктами (ресурсами) захисту. Н.А. Дехтяр та О.В. Дейнека зазначають, що складниками економічної безпеки підприємства є матеріально-сировинний, техніко-технологічний, кадровий, інформаційний, зовнішньоекономічний, ринковий. Фінансова безпека підприємства складається з бюджетної, банківської, страхової, інвестиційної, фондової, грошово-кредитної, валютної [2].

Таблиця 1

Підходи науковців до визначення поняття «фінансово-економічна безпека підприємства»

№ з/п	Автори	Визначення
1	Н.А. Дехтяр, О.В. Дейнека [2]	Фінансово-економічна безпека підприємства – це такий фінансово-економічний стан, який сприяє забезпеченню захищеності його фінансово-економічних інтересів від негативних чинників внутрішнього і зовнішнього середовища та створення необхідних фінансово-економічних умов для безперервної успішної діяльності та стійкого розвитку підприємства
2	В.В. Вітлінський [6]	Фінансово-економічна безпека підприємства розглядається як універсальна та комплексна категорія, в основі якої закладено систему захисту консолідованої сукупності суб'єктів підприємницької діяльності, а також від неефективно функціонуючої державної політики з метою підвищення результативності діяльності підприємницького сектору, максимізації його прибутку, захисту інтересів національних, регіональних та галузевих виробників в умовах високодинамічних змін ринкового середовища
3	Г.В. Соломіна [4, с. 21]	Фінансово-економічна система підприємства – це система заходів, рішень, дій у сфері безпеки, які створюють сприятливі умови для досягнення цілей бізнесу, тобто політика безпеки дає змогу виконувати виробничу програму, підвищувати ефективність виробництва, збільшувати власність, одержувати прибуток
4	Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В.В. Каркавчук [8]	Фінансово-економічна безпека підприємства – це здатність суб'єкта підприємства здійснювати свою господарську, зокрема й фінансову, діяльність, ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їхній рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього і зовнішнього середовища

Джерело: згруповано автором

Підходами до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства є: індикаторний (полягає у встановленні рівня фінансово-економічної безпеки в результаті порівняння фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами), ресурсно-функціональний (передбачає визначення рівня фінансово-економічної безпеки за допомогою оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів), програмно-цільовий (ґрунтується на інтегруванні показників, які визначають рівень фінансово-економічної безпеки на основі методів експертних оцінок), ризиковий (полягає у визначенні ризиків, що впливають на фінансово-економічну безпеку підприємства) [2; 4; 9, с. 24]. При цьому модель оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства складається з таких складників: фінансового, ринкове середовище, вплив контрагентів, інтелектуального [9, с. 25].

З урахуванням підходів до тлумачення поняття «фінансово-економічна безпека підприємства» та об'єктів її захисту можна сформувати набір показників оцінки її рівня (табл. 2).

Показники оцінки рівня фінансово-економічної безпеки формуються залежно від виду діяльності підприємства та сектору [4]. Характеристику показників рівня фінансово-економічної безпеки підприємства за секторами підприємства наведено в табл. 3.

Залежно від виду діяльності показниками оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства є:

- промисловість – оборотність запасів, фондвіддача, інноваційна активність, конкурентоспроможність

продукції, рівень захисту корпоративних прав, екологічність діяльності;

- сільське господарство – показники продуктивності праці, страхування, рівень ресурсного забезпечення;

- будівництво – показники доступу до джерел фінансування, ефективності інвестиційної діяльності;

- торгівля – показники товарообороту, оборотності запасів, ринкової частки;

- транспорт і зв'язок – ліквідність, ефективність інвестиційної діяльності, захищеність інформації [4].

Висновки з проведеного дослідження. У сучасних умовах господарювання забезпечення фінансово-економічної безпеки займає ключову позицію у процесі управління підприємством. За результатами проведеного дослідження сутності поняття «фінансово-економічна безпека підприємства» запропоновано розглядати її через призму комплексного підходу, який об'єднує у собі статичний підхід (тобто фінансово-економічна безпека розглядається як стан забезпечення захищеності фінансово-економічних інтересів підприємства) та системний підхід (за якого фінансово-економічна безпека – це система діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансово-економічного характеру).

Досягти фінансово-економічної захищеності підприємства можливо завдяки формуванню ефективного набору показників оцінки рівня фінансово-економічної безпеки. Дослідженням встановлено, що підходами до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства

Таблиця 2

Показники оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства

№ з/п	Підхід	Показники
1	Індикаторний	темпи зростання прибутку, обсягів продажів, коефіцієнта зростання прибутку, коефіцієнта покриття, коефіцієнта автономії, рівня фінансового левериджу (коефіцієнт заборгованості), рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, середньозваженої вартості капіталу, показника розвитку підприємства
2	Функціонально-ресурсний	показники рівня забезпеченості фінансової стійкості та незалежності, високої ефективності діяльності підприємства, технологічної незалежності та досягнення високої конкурентної спроможності його технологічного потенціалу, високої ефективності діяльності менеджменту на всіх рівнях управління підприємством, показники забезпеченості збалансованості, стійкості, стабільності функціонування підприємства відповідно до його стратегічних цілей
3	Програмно-цільовий	формується залежно від методу експертних оцінок
4	Ризиковий	фінансовий, бухгалтерський, кадровий, політичний, інфляційний та інші види ризику

Джерело: сформовано автором на основі [4; 7, с. 574; 9]

Таблиця 3

Показники рівня фінансово-економічної безпеки підприємства за секторами підприємства

Сектор підприємництва	Пріоритетні функціональні складники	Пріоритетні індикатори рівня безпеки	Особливості оцінки
Сектор великого підприємництва	Інноваційно-інвестиційний, продуктовий, силовий, інституційно-правовий, інформаційний, маркетинговий	Економічна ефективність інвестицій, фінансова стійкість, дохід на одиницю ресурсного забезпечення, ринкова частка, вартість підприємства, захищеність корпоративних прав	Визначення ринкової вартості підприємства та його активів, динаміки їх зміни
Сектор середнього підприємництва	Інтелектуально-кадровий, фінансовий, маркетинговий, інституційно-правовий	Показники обсягів діяльності, оборотності використання основних фондів, ліквідності, ринкової частки	Використання ресурсно-функціонального підходу
Сектор малого підприємництва	Фінансовий, кадровий, інституційно-правовий	Показники економічної ефективності діяльності, рівня інтегрованості в економічну систему та кооперації з підприємствами інших секторів	Моніторинг рівня відхилення фактичних значень діяльності від планових згідно з його життєвим циклом

Джерело: побудовано на основі [4]

ства є індикаторний, ресурсно-функціональний, програмно-цільовий та ризиковий.

Визначення підходів до набору показників оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства дав

зможу встановити, що він залежить від об'єктів захисту (що існують у кореляції зі складниками фінансової та економічної безпеки підприємства), виду його діяльності та сектору підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайств 2018 року: результати опитування українських організацій. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf> (дата звернення: 03.04.2020).
2. Дехтяр Н.А., Дейнека О.В. Фінансово-економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення. *Стратегії економічного розвитку: держава, регіон, підприємство* : колективна монографія : у 2-х т. / за заг. ред. К.С. Шапошникова. Херсон, 2015. Т. 2. С. 1–17.
3. Гнилицька Л.В. Основи економічної безпеки підприємства. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2013. № 7. С. 41–48.
4. Соломіна Г.В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва : навчальний посібник. Дніпро, 2018. 234 с.
5. Орлик О.В. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства та його основні складові. *Фінансово-економічна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2015. Вип. 2. С. 222–232.
6. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві. Київ, 2004. 480 с.
7. Губарик О.М., Перехрест І.К. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства в умовах кризи. *Молодий вчений*. 2017. № 1(41). С. 572–575.
8. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т.Г. Васильців та ін. Львів, 2012. 386 с.
9. Вергун А.М., Савченко М.М., Тарасенко І.О. Діагностика рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. *Міжнародний науковий журнал*. 2015. № 2. С. 23–26.

References:

1. Vsesvitnie doslidzhennia ekonomichnykh zlochiniv ta shakhraistv 2018 roku: rezultaty opytuvannia ukrain-skykh orhanizatsii [World Economic Crime and Fraud Survey 2018: Survey Results of Ukrainian Organizations]. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf> (date of appeal 03.04.2020).
2. Dekhtiar N.A., Deineka O.V. (2015) Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia [Financial and economic security of pidpriemstva: the essence of this mechanism of security]. *Stratehii ekonomichnoho rozvytku: derzhava, rehion, pidpriemstvo: kolektyvna monohrafiia: u 2-kh t.* [Economic development strategies: state, region, enterprise: collective monograph: in 2 volumes] in the general version by K.S. Shaposhnykov. Kherson, 2015. Vol. 2. Pp. 1–17.
3. Hnylytska L.V. Osnovy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Fundamentals of economic security of the enterprise]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt* [Accounting and Auditing]. 2013. Vol. 7. Pp. 41–48.
4. Solomina H.V. Zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemnytstva: navchalnyi posibnyk [Providing financial-economic security business: Tutorial]. Dnipro, 2018. Pp. 234.
5. Orlyk O.V. Mekhanizm upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva ta yoho osnovni skladovi [The mechanism of financial and economic security management of the enterprise and its main components]. *Finansovo-ekonomichna diialnist: problemy teorii ta praktyky* [Financial and economic activities: problems of theory and practice]. 2015. Vol. 2. Pp. 222–232.
6. Vitlinskyi V. V., Velykoivanenko H.I. Ryzkykologhiia v ekonomitsi ta pidpriemnytstvi [Riskology in Economics and Entrepreneurship]. Kyiv, 2004. Pp. 480.
7. Hubaryk O.M., Perekhrest I.K. Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva v umovakh kryzy [Management of financial and economic security of an enterprise in a crisis]. *Molodyi vchenyi* [Young scientist]. 2017. Vol. 1(41). Pp. 572–575.
8. Vasylytsiv T.H., Voloshyn V.I., Boikevych O.R., Karkavchuk V.V. Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia : monohrafiia [Financial and Economic Security of Ukrainian Enterprises: Strategy and Mechanisms of Provision: Monograph]. Lviv, 2012. P. 386.
9. Verhun A.M., Savchenko M.M. Tarasenko I.O. Diahnostyka rivnia finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Diagnosis of the level of financial and economic security of the enterprise]. *Mezhdunarodnyy nauchnyy zhurnal* [International Scientific Journal]. 2015. Vol. 2. Pp. 23–26.

E-mail: lena.des1307@gmail.com